

SVJETSKA POVIJEST

Lucijana Lasić

RIMSKA VOJSKA KAO ODRAZ DRUŠTVA

UVOD

Sve do propasti Carstva rimska vojska bila je najbolje organizirana vojska Staroga vijeka. Rim je svoju ekonomsku i kulturnu moć stekao isključivo uz pomoć sile oružja. Smatram da ne griješim tvrdnjom o rimskoj snazi koja se temeljila na vojnim legijama. Legije su bile specijalizirane i vrhunski uvježbane jedinice s širokom mrežom logističke potpore. Svoje tehnološki napredno oružje legije s početka Republike pretvorile su u moćno oruđe. Njihova snaga je više od 800 godina bila u rukama sposobnih stratega.

Ovaj rad ima zadatak obuhvatiti temeljnu i čim detaljniju strukturu rimske vojske, te ju prikazati kao odraz rimskoga društva iz doba Republike, odnosno Carstva.

VOJSKA U DOBA REPUBLIKE

Prvotna rodovsko-vojna organizacija

Prvotna rimska vojna organizacija postojala je prije Republike. Ta najstarija rimska vojska bila je povezana s rodovskom strukturom. Stanovništvo je bilo raspodijeljeno u 30 kurija, koje s obzirom na pripadnost jednome od 3 roda - Tites, Ramnes i Luceres. Iz ta tri plemena odabralo se po 1000 pješaka i po tri centurije konjanika.

Odnos između konjanika i vojnika bio je 1:10 zbog velikih socijalnih razlika između bogate aristokracije i srednjih slojeva, koji su često zbog neimaštine jedva nabavljali potrebno oružje. Zapovjednik te vojske bio je kralj, a zatim su slijedili ostali niži zapovjednici. Nažalost u izvorima se ne spominje dovoljno podataka o njihovom naoružanju i oblicima njihove borbe. Pretpostavlja se da su tadašnji ratovi, kao i oni iz doba plemenske organizacije, u stvari većinom bili pljačkaški pohodi *populusa*, odnosno vojnika koji su tek netom postali dijelom vojske. Naime, u borbama su sudjelovali samo oni koji su imali sredstva za nabavu oružja, pa je *populus* u početku predstavljao skupinu ljudi koji su bili sposobni za borbu. Prvotno značenje tog termina zadržalo se u glagolu *populare* što znači pustošiti.

Reforma Servija Tulija

Reforma kralja Servija Tulija bila je svojevrsni politički preokret. Stara podjela društva više se nije mogla održati. U novom uređenju, koje se temeljilo na imovinskom statusu, građani su bili raspoređeni po teritorijalnim okruzima (*tribus*). Na taj način oblikovali su jednu kategoriju, odnosno razred (*classis*). Stanovništvo se dijelilo u 193 centurije svrstane prema pet razreda imovinskoga stanja. Na taj način vojnici su služili vojsku unutar tzv. *centuriae iuniorum* za ratnu službu (do 45. godine starosti) te tzv. *centuriae seniorum* za pričuvu (do 60. godine starosti).

Oni s najvišim prihodima morali su plaćati veće poreze, te su zato dobivali više vojne funkcije. Zbog toga su u konjaničkim centurijama služili imućni građani, dok su u pješačkim služili siromašniji. Građani bez imovine nisu bili vojni obveznici. Razlike u imovinskom stanju bile su izražene vrstom opreme. Prednji redovi koji su pripadali prvom razredu imali su potpuno naoružanje: kaciga, oklop, štit, mač, koplje i nazuvke.

Svi vojnici iz stražnjih redova nosili su koplja.

Nakon reforme novačenje legija u okviru razreda (*classis*) i centurija, te su se ceremonije obavljale na Kapitolu. Tamo se nalazio i hram, a legije su se razvrstavale na Marsovom polju.

Sastav i uređenje vojske

Vojska se prikupljala samo kada je trebalo ratovati, a svi građani od 17 do 46 godina bili su dužni sudjelovati u vojnim pohodima bez obzira koliko česti oni bili. Vojska se okupila svake godine u ožujku, a raspuštala se u jesen.

Jedna od skupština rimskoga naroda bila je tzv. *comitia tributa* koja se sastajala na Marsovom polju prilikom odabira šest vojnih tribuna koji su konzulima pomagali pri upisivanju vojske na Kapitolu. Vojno sposobni građani bili su podijeljeni na tzv. *juniores* u koje spadaju oni od 17 do 46 godina, te na tzv. *seniores* od 46 do 60 godina. Međutim, postojali su i tzv. *evocati*, koji kao isluženi vojnici sačinjavahu posebne čete te stoga uživahu i određene pogodnosti.

Tribuni, kad ih unovače, svrstavali su se u skladu s vojnim vrednovanjem, odnosno u novake, vojnike, iskusne i veterane. Kada bi to popisivanje završilo, sposobnih ljudi za vojsku uvijek je bilo više nego što su to zahtijevale legije. Stoga bi se nasumice izvlačio tribus u kojem bi se odabrali budući vojnici. Najprije su se odabrala četiri čovjeka i svakoj legiji bi se dodijelio po jedan od njih. Ti bi tribuni odabirali sljedeća četiri, pa bi se zatim nanovo izvlačili drugi, treći itd., sve dok se ne dođe do traženog broja vojnika.

Nakon novačenja ti vojnici zaklinjali su se na poslušnost. Veterani su izgovarali zakletve, a ostali su za njima ponavljali: *Idem in me* (isto vrijedi i za mene). Zatim bi slijedila smotra i žrtvovanje.

Osnovna vojna jedinica rimske vojske bila je legija koja se obično sastojala od 4 500 ljudi, od kojih 3 000 teško naoružanih pješaka, 300 konjanika i 1 200 lako naoružanih. U četiri razreda legionara spadali su *hastati* (najmlađi), *principes* (ljudi zrele dobi), *triarii* (triarij) i *velites* (veliti). Glavna snaga legije bili su *hastati* i *principes*. Imali su kratke mačeve, oklope i štito-ve, te po dvije duge sulice (*pila*). U bitci su *hastati*, odnosno kopljanici, bili u prvim bojnim redovima i umjesto sulica nosili su dugo koplje. Iza njih bili su *principes*, kojih je u legijama bilo po 1 200.

Triariji su bili najstariji vojnici kojih je bilo 600 u svakoj legiji. Ulazili su u borbu jedino kada su prva dva reda bila potisnuta. Znači da je njihov ulazak najavljavao težak položaj vojske.

Lako naoružano pješništvo sačinjavali su tzv. *veliti*. To su bili mladi i vrlo siromašni ljudi koji su nosili kacigu, štit, mač i kratku sulicu. U legiji ih je bilo 1 200.

Rimska vojska uglavnom je imala po četiri legije, a svaka je imala do 4 200 ili 5 000 ljudi. Legija se prvotno dijelila na centurije, ali pred kraj ovog perioda legija se sastojala od 30 manipula, tj. taktičkih jedinica, a svaki manipul sastojao se od dvije centurije. Centurijom je zapovijedao centurion (satnik). Postojala su dva centuriona pri čemu je jedan zapovijedao lijevim, a drugi desnim krilom manipule. Imenovali su ih vojni tribuni. Jedan se zvao *centurio prior*, a drugi *centurio posterior*. Najviši su bili centurioni trijaria, a zatim principa te naposljetku *hastata*.

Dakle, s obzirom na gore navedene brojke razreda legionara, u legiji je to izgledalo otprilike tako da se jedna legija sastojala od 60 odreda ili centurija. Od toga je bilo 20 centurija sa 30 triarija (600 ljudi), zatim 20 centurija sa 60 principa (1 200 ljudi), te isto toliko centurija *hastata* što ukupno čini 3 000 ljudi.

Zatim još 1 200 velita koji su raspoređeni u tri razreda. Ukupan zbroj daje već ranije istaknuti broj od 4 200.

Međutim, svaka legija imala je još 300 ljudi odabranih među najbogatijim građanima. Oni su činili konjaništvo koje se sastojalo od 10 turmi po 3 dekurije (znači $10 \times 30 = 300$).

Manipulama su zapovijedala tridesetorica izbornih centuriona ili primipila. Svaki od njih imenovao je zamjenika, a on je odabirao narednike (*optio*), opskrbitelja (*pecuarius*), logorskog instruktora (*campidoctor*), te liječnike, graditelje i znakonošu (*tesserarius*) koji svake noći prima lozinku na daščici te trubače koji daju znak za vježbu i smjenu straže, buđenje i gašenje vatre.

Jednim manipulom zapovijedao je izborni centurion, a imenovani centurion zapovijedao je jednom centurijom. Izborni centurioni bili su u nadležnosti tribuna, koje je glavni vojskovođa birao među iskusnim vojskovođama. Svim legijama vojske zapovijedao je konzul kao glavni vojskovođa.

Treba navesti da su u sastav vojske ulazili saveznički vojnici koji su prema ugovoru iz savezničkih italjskih gradova dolazili u jednakom broju. Tako će konzularskoj vojsci od dvije legije doći jednaka ili veća saveznička vojska koja će se boriti na krilima. Nazivali su se *alae* ili *cohortes alares*.

Petina pješastva i trećina konjanika savezničkoga odjeljenja služili su za pretrage, obilazak i druge teške zadatke. Oni su se nazivali *extraordinarii* ili odabrani vojnici.

Red kretanja i vojni logor

Red kretanja gotovo se nikada nije mijenjao. Kao predvodnici polazili su *Extraordinarii*, ukoliko nije postojala opasnost od neprijateljskoga napada s leđa. U ovom drugom slučaju kretali bi posljednji. Za njima su dolazili saveznici s desnoga krila s po dvije legije. Između svake legije nalazila su se kola s vojničkom prtljagom. Zatim je dolazila stražnja četa lijevoga krila saveznika. Saveznički konjanici pratili su lako naoružane savezničke čete i prtljagu, a to bi isto činilo rimsko konjaništvo svojim vojnicima.

U neprijateljsku zemlju ispred četa poslale bi se izvidnice, a iza njih su se u tri usporedna reda kretali hastati, principi i triariji. Između njih išle su kolone s prtljagom. Tako bi se u slučaju napada vojska brzo mogla formirati u borbeni položaj.

Utvrđeni rimski logori imali su važnu ulogu. Tribun s nekoliko centuriona pronalazio je mjesto pogodno za logorovanje. Podignuti prema točno određenom planu, služili su kao konačišta ili utočišta te su bili uporišta svim vojnim operacijama.

Bilo je potrebno 800 četvornih metara blizu vode na uzvisini kako bi se lakše onemogućio eventualni napad. Najprije se tražilo mjesto za vojskovođin šator i tu se postavljalo bijelu zastavu. To je bio orijentir spram kojeg se raspoređivao prestali dio logora. Utvrđeni logori pravokutnoga oblika građeni su prije noćenja. Kada je vojska stigla do tog mjesta raspored je već bio zgotovljen i označen raznobojnim zastavicama. Svaki vojnici je uz oružje morao nositi i oruđe za gradnju utvrde. Zanimljivo je da veliti nisu boravili unutar logora. Njihovo boravište bilo je raspoređeno oko jarka u blizini ulaza. Oni su u logor ulazili samo u slučaju opsade.

U samom središtu logora nalazio se žrtvenik, šator zapovjednika i trg na kojem su se vojnici okupljali (zborni mjesto). Ulice i javni trg logora nalikovali su gradskim ulicama i trgovima. Za sigurnost logora izgrađeni su tajni prolazi, nasipi te stražarska mjesta. *Custodiae* i *excubiae* bile su dnevne straže, a *vigiliae* noćne straže. Noćna straža bila je podijeljena na četiri *vigiliae* po tri sata. Tribun je vojnicima na dužnosti večernje straže davao daščicu s lozinkom. Četiri konjanika bila su također zadužena da četiri puta obiđu logor, po jedanput u svakoj smjeni.

U slučaju nepravilnosti, tj. kad bi straža napustila stražarsko mjesto ili zaspala, stizao ih je najprije sudski postupak te smrtna kazna.

Bitka

U bitkama konjaništvo je zauimalo položaje na krilima, a u središtu su se nalazile dvije rimske legije te do njih savezničke legije. Svaki manipul bio je pravokutnik koji je sadržavao po 120 ljudi. Hastati su se nalazili u prvim redovima, a prostor između dva manipula u sljedećem redu štitala su dva manipula principa. Nakon manipula principa dolazio je manipul triarija. U ovakvoj unakrsno raspoređenoj legiji jedan bojni red borio se za drugim. Već je rečeno da su prvi u boju bili hastati. Oni su se borili prsa o prsa, a nakon njih u boj su nastupala sljedeća dva reda. U slučaju da su bili potisnuti, povlačili bi se u savršenom redu, na način da su se na čelu bitke dolazili principi. Triariji su za to vrijeme klečeći na zemlji i držeći štitove i koplja tvorili svojevrstan obrambeni zid kako bi se zaštitilo potisnute jedinice. U slučaju da su i principi potisnuti u posljednji juriš, nastupali su triariji.

Međutim, veliti su bili dodijeljeni centurijama, ali nisu o njima potpuno ovisili. Tvorili su zadnja dva reda centurije ili su nekada popunjavali prostor između manipula. Katkad su išli ispred bojnoga reda, te su tako preuzimali na sebe uvodni okršaj.

Bitka je započela tako da bi se vojskovođa obratio svećenicima s ciljem da sazna jesu li mu bogovi naklonjeni. Govorom je zatim ohrabrio svoje jedinice. Bitku su započinjali veliti i konjanici koji su zamarali protivnike, a zatim je na znak trube otpočela bitka.

Vojnička oprema

Opis legionara ostavio nam je Polibije. U svezi oklopa spominje se kako su i najsiromašniji dobivali oklope. Njihovi oklopi bili su od debelog kožnog remenja koje je bilo ojačano pored grudi željeznom pločicom dugom 20 cm. Bogatiji su imali i žičane košulje.

Legionarski štit (*scutum*) bio je ispučen, širok 75 cm te dug 120 cm s 7 cm širokim obrubom. Drvene ploče od kojih je bio sastavljen bile su presvučene kožom, a na rubu se nalazila okovana mjed. U sredini se nalazila izbočina (*umbo*) koja je odbijala strijele. Veliti su nosili mali okrugli štit od kože (*parma*) te kacigu koja je također bila od kože (*galea*). Štit su vojnici na put nosili na leđima.

Kaciga od kovine (*cassis*) imala je na vrhu rupicu i posebno izrađeni dio ispunjen olovom u koji su se utakla pera ili kita od konjske strune. Dvostruki prsten visio je pod bradom te je tako spajao dijelove obrazine.

Polibije spominje štitnike za noge, što je potvrdio i grčki povjesničar Apijan. Takve štitnike, tj. nazuvke, pričvršćivali su na najizloženiji dio nogu, na mjestu gdje ih štit nije mogao zaštititi. Nazuvci su se često nosili samo na desnoj nozi.

Rimljani su od III. st. pr. Kr. trgovali s Hispanicima te su se upoznali s njihovom izradom oružja, pa je to uvelike izmijenilo njihova oružja. Mač su nazvali *gladius hispaniensis* (hispanijski mač). Duga sulica legionara bila je oružje koje je tada moglo probiti i kovinsku ploču. Imala je drvenu motku dugu 1 m te željezni vrh dug također 1 m. Težila je oko 1200 grama. Kad bi se bacala vitlačem (*amentum*) mogla je odletjeti između 30 i 60 m u daljinu.

Pomorska snaga Rimljana i ratni brodovi

Poznato je kako su Rimljani po uzoru na uništenu kartašku kvinkveremu izgradili svoje brodovlje. Prvi takav brod imao je pet redova veslara. Zanimljivo je to što su se oblaci kopnenog rata prenijeli u pomorsku bitku. Uz mornare i veslače na svakom brodu nalazili su se vojnici (*milites classici* ili *classiarii*) koji bi uz pomoć mostova s velikim željeznim šiljkom prelazili na neprijateljski brod.

Takav mostić zbog oštrog “kljuna” mornari su nazivali “vrana” (*cornus*). *Cornus* je bio građen od dva dijela, jednog od 8 m te drugog od 4 m, a bio je širok 120 cm. Tu se nalazila i ograda koja je sezala do koljena. Dugačkim se šiljkom na kraju dohvatili su neprijateljsku polovicu. Mostić se mogao okretati oko jarbola visokog 8 m. Dva po dva prelazili su vojnici mostić, zaklanjajući se štitovima oslonjenima na ogradu.

Dakle, može se reći da se rimska vojska mogla i na moru koristiti svojim pješacima.

Ipak, u doba Republike još ne postoji stalna pomorska eskadra. Zbog toga je i brodovljem zapovijedao vojskovođa kopnene vojske. Svaki brod imao je svog zapovjednika, kormilara i dekurione. Vojnike za brodovlje davali su saveznici ili su se novačili iz reda građana najnižih razreda te oslobođenih robova. Robovi su bili veslači. Auguri su kao i na kopnu, tako i na moru, proricali ishod bitke.

Što se samih brodova, u načelu su se razlikovali po broju redova vesala. *Naves actuarie* imale su jedan red. Zatim dolaze *biremes* sa 2, *triremes* 3, te *quadriremes* i *quinqueremes* s po 4 i 5 redova. Rimljani su kao bojni brod upotrebljavali najčešće *quinquereme*. Veslači su sjedili jedan poviše drugoga u kosom redu. Vesla su bila različitih duljina tako da su u nižim redovima bila kraća, a u višim dulja.

Marijeva vojna reforma

Stari način na koji su se mobilizirali ljudi sposobni za vojsku, postajao je neučinkovit. U doba kada je Rim dugo ratovao na sjeveru Afrike, dakle u 2. st. pr. Kr., sve teže postajalo je pribavljanje legionara. U to doba rimski konzul bio je Marije koji je proveo temeljnu reorganizaciju rimske vojske. Stvorio je profesionalnu vojsku s poprilično dugim rokom službe. Ukinut je sustav novačenja na temelju imovinskog statusa, pa su otada svi rimski građani mogli služiti vojsku. Sad nije bilo teško naći ljude za službu, jer je u Rimu postojalo veliko mnoštvo siromaha. Vojnici su sada dobivali plaću i punu ratnu opremu. Svi su legionari imali brončanu kacigu, žičanu košulju, duguljasti štit, hispanski mač, te tešku i laku sulicu. Služba u vojsci trajala je 16 godina, a poslije su vojnici uz otpust dobivali i zemlju.

Tako je stvorena stalna vojska. Do tog vremena legije su se okupljale tek prije pohoda.

S obzirom na to da su se legije u stanju potpuno opremiti, stvoreno je lako naoružana vojska velita. Do promjena u vojnoj taktici došlo je uvođenjem nove borbene jedinice kohorta (*cohors*), koja je bila sastavljena od 3 manipula triarija, hastata i principa s od 500 do 600 vojnika. To su bile fleksibilne jedinice kojima se lako zapovijedalo, a ako bi bile raspoređene u tri samostalna reda mogle su samostalno provoditi akcije. Broj konjanika bio je smanjen. Taktička jedinica više nije bila manipul, nego centurija. Umjesto 30 bilo je samo 10 taktičkih jedinica, kako bi se postiglo lakše zapovjedničko upravljanje njome.

Marijevom reformom znatno se učvrstila i disciplina. Vojnici su morali proći kroz svojevrсну obuku, raditi u logorima te graditi putove. Što se tiče političkih posljedica dovoljno je samo povući paralelu između prijašnjih vojnika koji su jedva čekali kraj rata, te sadašnjih koji nastoje ostati što duže u ratu te otići što dalje zbog obećanog plijena i bogatstva.

Nove legije u Cezarovo doba

Značajna novost koju uvodi Cezar bila je označavanje legija brojevima i imenima. U njima je bilo oko 3 000 do 3 600 vojnika, s tim da je još na svaku legiju dolazilo otprilike i 1000 konjanika. To konjaništvo, koje je bilo znatno povećano, uzimalo se iz tuđih naroda.

Legijama je zapovijedalo šest tribuna, a u Cezarovo doba to su bili mladi plemići koji su na taj položaj dolazili samo zbog stjecanja prijeko potrebnih titula za političku karijeru. No, zbog njihovog neiskustva vojskovođe su davali legatima (*legatus*) vlast nad legijom. Nakon pojave legata, tribuni su imali ulogu počasnih sudionika.

Ostalo je vrlo malo prikaza oružja i oklopa iz 1. st. pr. Kr. Nema ni jednog spomenika koji prikazuje oklop tog doba. Poznato je kako su časnici nosili kratki prilagođeni oklop koji je bio preuzet od Grka. Ispod tog oklopa, a poviše obične tunike, nosila se dvostruka tunika od kožnog remenja. Na nogama su nosili štitnike, a oko vrata rubac koji je bilo simbol njihovog višeg čina. Bile su važne boje njihovih plašteva. Vojskovođa je nosio grimizni plašt, centurion i tribun žarko crveni, a riđe boje bio je plašt vojnika, pričvršćen na desnom ramenu.

VOJSKA U DOBA CARSTVA

Augustova vojska

Na samom početku Carstva legije se nisu mnogo razlikovale od Cezarovih. Sastojale su se od 9 kohorti s po 500 ljudi raspoređenih u 6 centurija s oko 80 ljudi. Prva kohorta je brojila 800 ljudi, a svaka je imala različit broj i ime te nadimak.

U doba carstva vojska zadobiva drugačiju ulogu. Ona postaje materijalni oslonac vlasti. Carska vlast postaje ovisna o vojsci i svoju vladavinu zasniva na njoj. Tako je vojska pribavila Augustu pobjedu i time postala izrazom njegove moći. Vremenom je ta svojevrsna vojna sila postala opasnost i po samoga upravljača. Zbog toga je August uveo neke novine te je pokušao organizacijom vojske naći sigurniji oslonac za upravljanje Carstvom.

Bila je potreba svjesnost samog vojnika kako je potpuno podčinjen Augustu, te kako samo o njemu ovisi njegov uspjeh u daljnjem napredovanju karijere. Nakon građanskoga rata smanjen je ukupan broj vojnika, možda upravo zbog visokih državnih troškova koji su nastajali financiranjem mnogobrojne profesionalne vojske.

Za vrijeme Augustove vladavine potpuno je završen prijelaz na stalnu najamničku vojsku. Legije je razmještao u pogranične provincije, a u Rimu je ostavio 9 kohorti koje su se sastojale od izabranih pretorijanaca. Njihova plaća bila je i do tri puta veća od legionarske, a dobivali su i nagrade. Te kohorte ostavljene u Rimu bile su zadužene za Augustovu sigurnost te za održavanje centralne moći. Imali su prepoznatljive stjegove s likom cara i njegove obitelji. Nisu imali prvog centuriona.

Vojska je pred kraj Augustove vladavine brojila 25 legija, a ukupan broj vojnika bio je 150 000. Vojna služba je i dalje trajala 20 godina i svake godine se prikupljalo 10 000 ljudi. Legije su se popunjavale rimskim građanima, ali ubrzo je bilo sve manje dobrovoljaca. Taj se problem rješavao robovima oslobođenicima ili prisilnom mobilizacijom. Postojale su i čete pomoćnog pješastva koje su bile raspoređene kao pomoćne kohorte (*cohortes auxiliae*).

Uveden je i odjel veterana. To su bili vojnici koji su odslužili vojni rok od 20 godina te koji sad imaju počasna mjesta. U doba republike nazivali su se *evocati*.

Legat je bio iznad tribuna, a nazivao se propretor (*legatus pro praetore*) ili poseban legat (*legatus Augusti legionis*). U više činove ubrajaju se i vojni tribuni koji se uz legate odabiru iz senatorskoga staleža. Prefekti su bili iz redova vitezova, a zapovijedali su pomoćnim odredima te su vodili nadzor nad logorima i oružjem. Zatim u srednji zapovjedni lanac ubrajali su se centurioni koji su bili isluženi vojnici, a svojim isticanjem mogli su biti primljeni u viteški stalež.

Vojna služba mogla je trajati od 25 do 40 godina. Tko bi stupio u vojsku morao se zakleti na vjernost Augustu. Disciplinu su održavali pomoću strogih mjera. Postojale su tjelesne kazne, slanje na teške radove, a ponekad su se i čitave jedinice premještale u drugu provinciju.

Postojale su i posebne kohorte (*cohortes urbanae* i *cohortes vigiliūm*) koje su u Rimu obavljale nešto poput policijsko-komunalnoga posla. U početku ih je bilo tri, a kasnije četiri.

U njima je bilo jednako ljudi kao u pretorijanskim kohortama, a nalazile su se pod zapovjedništvom senatora i gradskoga prefekta (*praefectus urbi*), bile su podređene pretorijancima te zapravo nisu imale nikakvoga utjecaja. Vjerojatno su bile tu samo kako bi utješile senat i opravdale uvođenje carske straže.

August je uveo sedam kohorti noćnih redara, u svakoj po 1000 ljudi. Bili su zaduženi za borbu protiv požara. Od četrnaest gradskih četvrti svaka je bila zadužena za dvije.

Ovakva disciplinirana i reorganizirana vojska bila je Augustu oslonac za vladanje. Poduzimao je sve potrebne mjere za redovito isplaćivanje vojnika, a postojala je i posebna blagajna za isplaćivanje veteranskih otpusnina (*aerarium militare*).

Vojna reforma Septimija Severa

Septimije Sever dobio je svoju carsku vlast oslanjajući se također na vojsku. Vojnici su ostali i dalje njegov oslonac, kao i oslonac njegovih nasljednika. Kasije Dion piše da su mu zadnje riječi pred smrt upućene sinovima bile: "Slažite se, bogato plaćajte vojnike, a za ostalo ne brinite."

Sever izjednačuje položaj legija s položajem pretorijanske garde. Pretorijanska garda ukinuta je 193. godine, a novu gardu nisu više činili Italici. Novi pretorijanci bili su redom iz podunavskih zemalja. Nedaleko od Rima postojala je legija sačinjena od stanovnika istočnih i podunavskih provincija.

Svaki vojnik imao je pravo napredovanja u svojoj vojnoj službi, a mogao je čak postati centurion i vitez, što je već prije bila praksa.

Hijerarhija u carskoj vojsci

U carsko vrijeme vrhovni vojni zapovjednik bio je sam car. On je imenovao časnike, a legionari su se mogli nadati da će tijekom službe postati centurioni. Obični vojnici bi za to trebali proći oko petnaestak međučinova.

Što se tiče naziva u hijerarhiji centuriona, ostali su isti kao u doba republike: *hastatus*, *princeps* i *triarius*. Dodan je još i *pilus*. Svaka kohorta imala je po 6 centuriona, a nazivali su ih *hastatus posterior*, *hastatus prior*, *princeps posterior*, *princeps prior*, *pilus posterior*, *pilus prior*. Ispred tih naslova stajao je broj kohorte npr. *decimus hastatus posterior* za centurion desete kohorte.

Centurion je zapovijedao kohortom. Imao je oklop od kovinskih ljusti, te nožne štitnike. Njegova kaciga se protezala od uha do uha. Na jednoj nosili su mač i nož, kao i legionari. Bili su poznati po batinanju vinovom lozom te po svojoj potkupljivosti ukoliko bi legionar poželio izbjeći kakvu dužnost.

Primi ordines bili su pet centuriona prve kohorte. To je bio najviši čin centurionata legije. Svaki legionar težio je tituli *primus pilus*.

Tribuni su bili iznad centuriona, a uvijek ih je bilo 6 u legiji. Taj čin je često se smatrao potrebitim za političku karijeru. Njihov zapovjednik (*tribunus laticlavus*) bio je član Senata. Na tunici je nosio purpurnu prugu.

Druge tribune (*tribuni augusticlavii*) birao je car iz reda vitezova kako bi pomagali legatu. Na njihovim tunikama bile su tanke grimizne pruge.

Iznad tribuna nalazio se legat, a u odsutnosti legata i prvog tribuna u zapovijedanju ga je zamjenjivao prefekt logora (*prefectus castrorum*). Ispod centuriona nalaze se *principales* koji su s *optiones* bili centurionovi pomoćnici. Postojali su i nosači stjegova: jedan orlonoša (*aquilifer*) u legiji, te jedan znakonoša (*signifer*), u centuriji. Tu su bili još i trubači u rog (*cornicines*), časnici straže (*tesserarii*), krvnici, istražitelji, veterani, liječnici itd.

Legionari i pomoćni pješaci

Kada je legionar bio primljen u vojsku, dobio je malenu svotu za podmirivanje putnih troškova. Po svom dolasku polaže zakletvu, koju će nanovo polagati svake godine, a zatim odlazi u jednu od centurija.

Najprije je trebao naučiti stupati. Mjesečno je imao tri marša po 30 km, s tim da je polovicu puta stupao, a drugu polovicu trčao. Učio je i kako se gradi logor, kako pod punom ratnom spremom skakati s konja te naravno rukovati oružjem.

Nakon pobjede i prilikom proglašenja novog cara vojnik je dobivao velike nagrade. Kada bi vojnici odlazili u mirovinu, osim novčane svote dobivali su komadić zemlje. Nastanjivali su se najčešće na onom području gdje su obavljali i službu

U početku Carstva sastavni dio legija činilo je gradsko stanovništvo, pa se u logore unosilo malo gradske zabave. Zbog toga su u blizini stalnih legijskih logora izgrađena kupališta, dvorane za vježbanje i masažu, te amfiteatri.

Pomoćne pješake činile su sve nelegionarske jedinice. Jednako kao i legije dijelile su se u kohorte i centurije. Centurijama je zapovijedao centurion, a kohortama rimski prefekt.

U početku su pomoćne jedinice bile domaće stanovništvo, a vremenom će i one dobiti uobičajenu opremu, te će odlaziti u daleke krajeve. Uglavnom će biti smještene na granicama.

Po završetku njihove dvadesetpetogodišnje vojne službe dobivali su diplome, tj. potvrde o njihovom rimskom građanstvu. Njihova djeca su također dobivala to građanstvo, a i mogli su ući u legiju.

Što se tiče opreme, nisu nosili oklope nego žičane košulje, a imali su i jednostavnije kacige s obzirom na legionare. Nosili su dugi mač, kratko koplje, te lukove.

Konjaništvo

Početakom Carstva konjaništvo je brojilo po 500 ljudi, a dijelilo se na krila (*alae*). Svaka *alae* ima svoju zastavu (*vexillum*). Kasnije će se broj konjanika sa 500 povećati na 1000. *Alae* su se dijelili na turme (*turmae*) s po 30 i 40 ljudi. Svaka je turma imala svoj stijeg. Dekurion je zapovijedao svakom turmom. U carsko doba konjičkim odredima zapovijeda prefekt.

Cohortes equitatae bile su mješovite jedinice koje su se sastojale od tri četvrtine pješaka i jedne četvrtine konjanika. Dijele se na kohorte od 500 do 1000 ljudi. O plaći konjanika ne može se ništa pouzdano reći, ali zasigurno je postojala razlika u plaći između lako i teško naoružanog konjaništva. To se možda može zaključiti po oklopu, jer je oklop teško naoružanog konjanika bio veoma skup.

Što se tiče oklapanja konja, početkom Carstva konji su bili samo urešeni brončanim prijevscima. Tek će se u Hadrijanovo doba pojaviti katafrakt (*cataphractus*). To je označavalo konjanika i konja u oklopu. Konjaništvo će imati duže mačeve (*spatha*), a štit će biti ili duguljast ili šesterokutan. U pogledu sedla ne zna se točno kako je ono ušlo u sastavni dio konjaničke opreme. Iznenada se pojavljuje na spomenicima s početka Carstva, kao i stremenje koje je vjerojatno dospjelo iz južne Rusije. U isto doba počinju se upotrebljavati ostruge.

Rimljani su vjerojatno stavljali potkove samo onim konjima koji su imali oštećena kopita. Konjska kopita bila su privezana remenjem.

SVEČANOSTI I RAZONODA

Religiozni rituali

Zanimljivo je da u prvotno doba rimske povijesti godišnje novačenje je povezano s ceremonijama. Poskakivači (*salii*) su bili odjeveni u italsku ratnu odoru koja se sastojala od obojane tunike, oklopa, mača, te plašta. Tako opremljeni izvodili su ritualne plesove. Imali su također štitove s kojima su tresli za vrijeme plesa. Vjerovalo se kako je jedan od tih brončanih štitova pao s neba, te su za to vrijeme zazivali boga Marsa.

Fecijali (*fetiales*) su obredima navješćavali rat. Odlazili su na granicu s neprijateljima onog naroda za koji se smatralo da je nanio uvredu Rimu te su na njoj bacali kamenje. Kada su kamen bacili na njihovu zemlju, govorili su kako će i oni postati poput tog kamena – dakle rasuti se u komadiće. Fecijali su nakon trideset dana bacanja koplja od drenovine zazivali bogove kao “svjedoke”.

Rat koji je proglašen sukladno pravilima bio je pravedan rat (*bellum iustum*). Vjerovali su da bez božje pomoći i povjerenja u zapovjednika nije moguće pobijediti. Zapovjednik je bio ispunjen magičnom snagom, a zajednička prisega (*coniuratio*) je vojsku posvećivala (*sacrata militia*) za realizaciju zapovjednikove moći.

Vojnici su morali biti oprezni da ne povrijede bogove koji upravljaju njihovim životom, a time i ishodom rata. Bili su veoma praznovjerni. Uz svoje mnoštvo bogova obožavali su lokalne bogove uz mjesta gdje su podizali logore. Kult Mitre među vojnicima je veličao tjelesne podvige. Rimljani su vjerovali u genije (*genii*), razne duhove zaštitnike, pa je svaka legija imala stijeg svoga genija. Zbog toga je strašna nesreća bila izgubiti stijeg u bitci.

Magičnog i religioznog bilo je i onda kad su rimski vojnici pobijedivši neprijatelja trofeje vješali na deblo drveta. Trofeji su simbolizirali pobijeđenog neprijatelja koji se oslanjao isključivo na pobjednikovu milost ili nemilost.

Kada bi se rimska vojska vratila u grad kao pobjednik, prolazila je kroz posebna vrata koja su se nazivala trijumfalnim te se uspinjala od Foruma, Svetom cestom do Kapitolija. Tamo je zapovjednik vojske obojenog lica, odjeven u purpur s žezlom i krunom, na koljenima zahvaljivao Jupiteru te je na njega polagao svoju krunu.

Smotre i sportske igre

Smotra primanja plaće koju je Josip Flavije opisao trajala je četiri dana. Spominje se još i to da su se tijekom smotre nosili posebni oklopi. No, o tome vrlo malo znamo. Postojale su svečanosti nalik srednjovjekovnim turnirima. Takve su bile konjaničke igre (*hippica gymnasia*). U toj igri zahtijevala se velika prednost te su se koristile lažne sulice.

Nagrade i kazne

U doba Republike plijen je bio prepušten vojnicima. No, u doba Carstva rijetko se dolazilo do plijena, pa su carevi davali “mirnodopske” nagrade kako bi udovoljili svojim četama.

Takve darove dijelio je novoizabrani car, a često su bili u iznosu petogodišnje plaće.

Vojna odličja u doba Republike dijele se prema zaslugama i položaju vojnika na ljestvici. Vijenac od lavandule (*corona obsidionis*) primio je vojskovođa koji je oslobodio grad od opsade. Plinije navodi samo osmoricu koji su u 1. st. primili taj vijenac. Pobjednički vijenac se dodjeljivao onome čiju pobjedu se slavilo, a mogli su ga imati samo vojskovođe. Vijenac od hrastova lišća *corona civica*, dodjeljivao se onome koji je spasio život rimskom građaninu. *Corona muralis* bila je za onoga tko se prvi popeo na neprijateljske zidine, a *corona vallaris* išla je onome tko je prvi prošao opkop neprijateljskog logora.

U doba Carstva odlikovanje je zavisilo o činu. Obični vojnici nagrađivali su se medaljama (*phalerae*), grivnama (*armillae*) i ogrlicama (*torques*). Ako je vojnik imao niži čin od centuriona nije mogao primiti ni *corona vallaris* ni *corona muralis*. Centurion je naravno imao pravo na sva navedena odličja, a uz mlade tribune dobivali su koplje bez šiljka (*hasta pura*) te zlatni vijenac (*corona aurea*). Ipak, najveća nagrada bila je zemlja koja se dijelila po dovršetku vojne službe vojnicima.

U pogledu kazni, *sacramentum* je davao caru pravo odluke o životu i smrti vojnika te o njihovom tjelesnom kažnjavanju. Disciplina se već zarana ukorijenila u rimsku vojsku. Poznato je kako su vojskovođe zbog neposlušnosti ubijale i vlastite sinove. Cijele legije mogle su biti protjerane.

Smrtna presuda izricala se dezerterima i stražarima koji bi napustili vojno mjesto straže. Optuženoga bi batinali ili kamenovali vojnici koji su njegovom nemarnošću bili izloženi opasnosti. Kad je osuđenik preživio, izbacio ga se iz logora te ostavilo napuštenoga. Poznato je bilo rimsko desetkovanje. Te kazna uslijedila je kad bi cijela jedinica napustila bitku te u slučaju pobune. Okrivljena jedinica je bila izdvojena te se igrom sreće izvlačilo ime vojnika koji je zatim bio pogubljen. Ostali su morali logorovati izvan logora, a za hranu su umjesto žita dobivali raž. Mogli su se iskupiti jedino nekim hrabrim činom.

Oduzimanje čina, te gubitak raznih povlastica i ostale tjelesne kazne bile su koliko toliko blaže. Najveća sramota koja je mogla zahvatiti vojnika bilo je otpuštanje cijele jedinice. Poznat je takav jedan slučaj u Vespazijanovo doba, kad je otpust dobilo četiri pobunjene legije.

ZAKLJUČAK

Rimska vojska bila je poznata po svojoj disciplini i izvršnoj uvježbanosti. Ona je bila najbolji vojni stroj starog vijeka te osnovica rimske države. Njihov broj tijekom vremena se mijenjao. Svaka legija sastojala se od 10 kohorti, raspoređenih u 6 centurija. Rimski legionari bili su pravi profesionalci sposobni za borbu u svakoj situaciji te s obzirom na doraslost logističkim potrebama. Centurioni su bili legionari koji su se isticali svojom hrabrošću, a unapređivao ih je tribun. Uz mnoge druge zadatke uvježbavali su jedinicu te održavali disciplinu.

LITERATURA

1. P. Conolly, *Rimska vojska*, Zagreb, 1990.
2. A. M. Liberati – F. Bourbon, *Drevni Rim*, Zagreb, Mozaik knjiga, 2000, str. 92-97.
3. N. A. Maškin, *Historija starog Rima*, Beograd, Naučna, 2002.
4. A. Musić, *Nacrt grčkih i rimskih starina*, Zagreb, Exlibris, 2002, str 130-137.
5. Povijest sv. 4, *Rimsko Carstvo*, Europapress holding, 2007, str 374-407.